

KAZINCZY

Ú T J A

PANNONHALMÁRA,
ESZTERGOMBA,
VÁCZRA.

PESTEN,

Megjelent 1831. April. 30.

Nyomtatta Landerer.

B Á R Ó

E Ö T V Ö S J Ó Z S E F N É K

ISKOLAÉVEINEK UTOLSÓJÁBAN.

Nevekedjél, kedves ifju, 's légy
a' kit várunk. És ha majd felhágsz a'
hová érdemeid ragadozni fognak, em-
lékezzél barátodra. De emlékezzél,
hogy csak a' tiszta ragyog.

I.

Pesten, April 7d. 1831. reggeli 3kor.

Két óra mulva indul a' hajó, 's én azon Győr alá, honnan Pannonhalmára megyek, meglátni Guzmicsot és társait; 's áldásodat jövők kérni, 'életem' édes barátnéja — a' tiédet, és egy Angyalét, ki úgy leve szép ideáljává öreg napjaimnak, mint első ifjúságomnak a' félszázad után is Szentül-tisztelt: — Melly örömek várnak itt engem! De én örömeim' közepette sem fogom azt felejtetni, kihez óránként vágyok vissza, és még mindég ifju szívvel. Addig ójjanak az egek minden kedvetlenségtől, 's enyhítsék terheidet, mellyeket örömmel viselnék egygyütt veled, ha távolylétemet nagy okok nem kívánnák.

II.

Még csillagos vala az ég, 's a' lámpák az úczákon nem aludtak el egészen, midőn kimentem a' hajóra, nehogy e' vízi-útazás' örömeitől elessem, ha késni találnék. Lábam alatt, midőn a' hajó' teknőjére felléptem, már pezsga a' kisdud Vulkán, 's a' füst feketén tekerge ki kéményéből. Végig mentem a' hajón, 's megállék a' nyílások mellett, látni mint égnek a' kemenczék, 's a' gépely' csudás alakú rúdjai 's kerekai mint mozzanak lassú nehéz lökődésben. A' félélj-szaka' és félreggel' kétes fényében még ki nem lehetett ismerni a' körültem ingó formák' arczaikat. De végre virrada, 's a' csillagok tűnni kezdenek. A' hajó' Kapitánya indulót lövete. Az útasok egyenként vagy barátjaiktól kísérve futának a' hajóra, 's ott sírva 's ölelgetések közt váltak el. A' hajóról a' vízszele 's a' vízszelelről a' hajóra repültek a' néma köszönetések, kalapokkal és kezekkel, 's észre sem vevénk

midőn hajónk a' kedvünkért elbontott híd' hézagján általfutott.

Hogy a' kelőknek mozgóknak akadályúl ne légyek, végig nyúlék egy hosszú karszéken, 's lestem, az előttem ismételten sokaság közt kivel fog itt legelőbb szólni össze a' történet. Alig kérdém ezt magamtól, midőn egy valaki meginte, hogy olly közel a' kéményhez főfájást kaphatok, 's a' gőz megáztathat. Azon széken nyúltam el most, mellyen ő foga helyt, 's ő folytatá a' szót, 's beszélé, hogy míg nálunk ezen eggynél nincs több gőzhajó, Petersburgban számtalan vagyon már, és hogy ő illyeneu jött onnan Lübeckig. Eggy más valaki, hihetőleg hallván mit beszél az én mulattatóm, és magyarul, közel hozzánk telepedett le. Éneklősen ejtett szólása Erdélyinek gyanítá velem, 's az volt. Kitaláltatám vele nevemet, de ő a' magáét meg nem mondotta, igen azt, hogy Kapitány, és hogy Bécsbe megyen. — De íme megállá hajónk, midőn azt épen nem vártuk, olly köd ereszkedvén, hogy sem eget sem földet nem láthatánk többé. Három óráig kelle az helyt veszteglenünk.

Azalatt én is lemenék a' szobába, 's minthogy a' gőzhajó nálunk egészen új jelenés, festeni fogom azt. — Ez abban is különbözik a' Duna' egyéb hajóitól, hogy ezeknek teknője üreg, 's a' vendégszoba rajtok a' teknőből kiáll: de a' gőzhajó olyan, mint ha két teknőt egymásra borítottak volna, 's két vendégszobájába 's a' kemenczéhez grádicsokon esik a' lemenés. A' régibb alakú hajókat evezők hajtják: ezt a' gőz' segédje által kerekék, mint a' vízi-malmoké. — A' jobb vendégszoba a' hajó' farában van, a' közembereké a' hajó' közepében, 's a' kettő közt emelkedik a' füst' vastagabb, 's a' gőz' vékonyabb kéménye; közel négy öl magasságra, fejeére mázolt vas pléhekből; 's hogy ezt a' szél' dühe össze ne törhesse, a' füst' kéménye vitorla-kötelekkel van csatolva a' hajó' széleihez és egy magasan felnyúló árboczhoz. A' kémény' és árbocz' sorában három négyszögű nyílások vannak, körülfogva vas rúdakkal, hogy az ott elmenők belé ne essenek, 's a' fűtők és a' gépely' intézője ezen vesznek világot.

A' jobb vendégszoba gyönyörű. Mередek grádicsának deszka - lépcsőji sárgaréz

pléhbe vannak szegve, 's innen jobbra is balra is egy kisedes rekesz nyílik a' terítő' portékájinak. Asztalok 's karatlan székek kőrösfaszeletekkel vannak kirakva, 's a' talpazat parkételt. A' falak világossárga színűek, zöld cizfrázatokkal; így a' négy vékony oszlop is, melly a' fedelet a' betörhetés ellen védi. Ablaka egyik oldalon három, annyi a' másikon, 's ovális metszésű. A' két tükör is ilyen, melly az ajtó mellett a' falba van vésve, hogy a' szobát nyolcz ablak látszik világítani. Innen nyílik, szinte a' hajó' farában, egy kisedes hasonló csínosságú cabinet, a' Kapitány' lakásául, 's hálásul az asszonyságoknak. — Az útasok, egyenként vagy kis társaságokban, a' nagyobb szobában ebédelnek, 's a' főző' konyhaczedulája el van vetve az asztalokon, hogy az útas tudhassa mit és mennyiért kívánhat.

Két új ismerőseim, a' Petersburgot látott magyar, az Erdélyi Kapitány, és én, ismét együtt mulatánk, midőn most Zs... Úr is hozzánk csatlá magát, 's magasztalá Gróf Széchenyit és a' Hitelt, míg a' Kapitány a' Gróf Dessewffy' felén állá, 's a'

Taglalatnak adá az elsőséget. Hallgattam, nem tartalékból, mert a' nemes-lelkű két férfi különböző gondolkozásom által megsértve magát bizonyosan nem érzene; hanem azért, mert azok közt, kiket lelkem szeret, csudál, áld, Bíró lenni, nagy szükség nélkül, nem akarok. Tudnám én szeretni, csudálni, áldani egyikét és másikat, bár világos tévedésben, bár világos vétékben látnám.

Végre, végre tisztult az ég, 's hajónk megindúla, 's a' nap legelső sugárát a' Margit-szigete' nyárfájira lőtte ki. Lestem, 's kismértem a' helyt, hol én és az idegen Óbester 1800. Július' 30d. a' Dunában megferdénk, míg atyját váró társam a' víz' szélén járkála; kiesmerém a' helyt, hol az, és gyönyörű leánya, mint egy újabb Vénus-Anadyomene, kilépének csolnakjokból, 's a' szép leány édes könnyek közt ölelé meg öt év olta nem látott testvérét, és mingyárt testvére után engemet. 'S ez a' szent barátság, 's talán szeretet, öközötté és énközöttem, haláláig tartá a' szentnek, 's addig fog eránta 's gyermekei eránt tartani, míg a' sors engem is oda ránt.

Kapitányunk, Sir John Andriews, együtt viseli módjaiban az angoly nyugalmat és a' franczia hideg melegséget, 's a' helyre, hol ő áll, talán épen ez kelle, mert csak így érzik magokat kényökre a' kiket viszen. Tisztelem az illy kicalculált character-t, de én azokhoz érzem vonszatva magamat, a' kiknek lelkek lángolni tud. — Fő személy az utazók közt egygy középkoru, deli asszonyság vala, ki eránt a' Kapitány szinte jobbágyi tiszteletet mutatott, hihetőleg hogy másoknak példát adjon. A' csak olaszúl 's francziául szóló asszony únal-mában elővette német Grammatikáját, 's a' zordon nyelv' hangjait ollykor csikorog-tatá édesb modulációhoz szokott ajkain. Hogy láttassa velem, mennyire ment a' német nyelv' tanulásában, gyötrelmes erőlködések után, ezt nyögte ki: *Ik bin vitre, — und ábe — ájne zón — und szváj enkel.* — Nem hallhatám mosoly nélkül; kimutatám botlását, mellyet minekelőtte a' szót kimondám, maga is feltalála, 's elbeszélém, mit felele Maria-Theresiának egy Bécsben negyven esztendőket töltött 's németül még is meg nem tanúlt olasz Consiliárius, ki

felakadott, hogy ez nem németül tevé előadását. — Az én olasz asszonyságom külföldben jó vélekedéssel hágy el bennünket, de egy panasz van: férfiaink nincsenek elég tekintettel asszonyaink éránt. — Még viseljük orientális eredetünk' fanyságát, mondtam; mert pirúlék vallást tenni, hogy ez a' hideg mód miveletlenség. Hanyadik ifjunk tudja, mennyivel édesebb, félénk meleg tisztelettel állani egy szép, lelkes és jó Psycháron' csudáltában, mint érzés nélkül üritgetni az öröm' kelyhét. De egy bájos Psycháront látni, 's bájait ismerni, érteni, az ég nem engede mindennek. Azzal ő nékem tartozott, 's kevélykedve vetem mellé — jutalmúl.

Asztalnál ülénk, midőn a' Kapitány felkele hitvese mellől, 's az egyedül evő olasz asszonyságnál jelentést teve, hogy Visegrádnak romjai látszani kezdenek. Az olasz asszonyság ott hagyá csemegéjét 's narancsait, 's kitekinte egyik ablakon, a' legközelebbiken ahhoz, melly előtt én ebédelttem, hogy láthassa egykori Királyinknak ezt a' lakát. Elmondtam neki a' mit

kelle, de nem a' Felicián' történetét; féltem a' fanyarság' újabb vádjától. — Egy asszony férjétől a' Salamon Király' tornya eránt teve kérdéseket, mellyet együtt-jövő barátnéjával a' Gróf Majláth' szép regéjéből ismere.

Kiérvén végre a' romántos völgy közül, 's azon kietlen tájba jutván, melly a' Duna' jobb szélén rút alakú homokdombokat és hegyecskeket, bal szélén pusztá lapályt mutat, elfogtam volna zárkozni, ha egy jelenés nem tartóztatott volna künn, mellyet öröm nélkül látni soha nem lehet. A' nap az előttem elterült tengerbe királyi fényében, setét-veresre festve, 's nagyobbra nőve szállott alá. Már elsetétedék, de a' Kapitány még is hajtata, hogy helyre hozhassa a' köd' vétkét. Végre Neszmély alatt megállapodánk. — Jó éjszakát nektek, kiket természet és szív csatla hozzám! sohajtám, 's áldást kértem magamra az égtől, és attól, a' ki nékem az ég' kedves képviselője.

A' cajütben társaim már elfoglalák a' háló-helyeket a' kipárnázott két lóczán, melly a' szobát körülfogja. Az említett

két asszony felfordíta egyy asztalt, 's annak üregében fekvék; az egyyiknek férje, három taboureten, hitvесе mellett. Én csak annyi helyt találtam a' polczozaton, hova fejem fért, 's testemet és lábaimat két taboureten nyujtottam el, 's vagy azért, mert hozzá vagyok edzve az élet' alkalmatlanságihoz, vagy mivel a' múlt éjet levelek' írásában töltém, olly csendesen alvám, a' hogy kevés a' bíboros alkóvokban. Angyalom kedves képeket lebegtete lelkem előtt.

A' hajó már ment, 's én még aludtam. — Almás alatt tisztelettel pillanték által Virtre, 's kápolnája előtt láttam a' keresztet, mellynek tövében a' honhoz-hü Baróti fekszik. — Nyúgodjál békével, áldott öreg! kiáltám, 's valaki itt elmegyén, valaki tudja, mit tevéel te, és mikor már, kiáltsa rád: „AVE!“ Hűséged még akkor is tiszteletessé teszi nevedet, mikor tisztultabb ízlésünk írásidat nem fogja többé kedvelhetni.

A' hajónak tűzi-fára, a' főzőnek konyhabelire vala szüksége; Komárom alatt tehát megállánk. A' Kapitány kérte a' kiszállókat, hogy egyy óránál tovább ne mulas-

sanak. Én veszteg maradék a' hajón. Eggy
ángoly útaxó, 's eggy Berlíni Kereskedó,
ki Budáról öt hordó bort vive a' honjába,
és én, együtt foratánk az újságleveleket.
Minthogy a' gőzhajó ismeretlen látvány va-
la itt, a' városbeliek, kik azt már tegnap
estve várták, hallván lövésünket mellyel
az a' várost megköszönté, csoportosan to-
lakodtak a' partra, 's a' hajó' Író-deákja a'
jobbsorsúaknak nem tiltá a' bėjövetelt. Az
Uraságok' 's Asszonyságok' csoportjaiban
belépe hozzánk két Benedictínus is, 's hall-
ván ezektől hogy Czuczor honn vagyon és
egészséges, megkövetteté ezt, hogy hoz-
zá el nem mentem. Azok 's közel a' hajó-
hoz előtalálták ezt a' társamat. Jött, de
már akkor, midőn a' hajó indulni akara,
és így mingyárt ment is. Az ángoly útaxó
engem az asztalok közzé rekesztett; azon-
ban megszoríthatám a' Pap Czuczor' ke-
zét, 's megölelém. Az ángoly, olly heves
ellensége az emancipationnak mint én he-
ves barátja, álmélnkodni látszék csókomon.
— *L' habit est noir, mais l'ame est blan-
che* — mondám neki, meg sem álmodván
hogy ezt és előbbi beszédünket valaki

hallhatta 's hallgatta volna, 's a' szóra az asztal' üregében hált két asszony eggyeszerre haggos kaczagásra pattana ki; felszöktek csendes üléseikből, 's el akarván titkolni a' mit igen nyilván jelentettek, le le hajlottak az asztalra. Bár mint igyekeztek rajta, világos volt hogy mondásomon nevettek, 's örülve, javalva, hogy nem a' színt nézem, hanem az embert. — Mi történt tovább az Episcopális hitű 's tűzű ángollyal, nem tudom, mert én áltmenék a' két asszonyhoz, 's velek és az egyiknek férjével töltött időm a' gyönyörű útnak legszebb óráji közzé tartozik. — Eszes, legalább gondolkozó ember nem lehet más értelemben; ezt kiki érzi: és még is csudálkozunk, és még is váratlannak vesszük az illy szót! Nem gyalázatjára van e ez természetünknek és a' XIX. századnak? Hála érte az egeknek, nekem hallgatásom is kiált. Sokszor lakoltam érte; de sokszor vettem jutalmát is, 's gazdagon.

III.

Cátó keservesen emlegeté, hogy midőn tengelyen mehetett, tengeren ment. Én azt bánnám, ha tengelyen tettem volna ezt az útamát. Úgy az olasz Asszonyssággal, az asztalban-hált két asszonyal és az egyiknek lelkes férjével, az Episcopális hitű 's tűzű emberrel. a' Helvétziai születésű, de Berlinben lakó Kereskedővel, az Erdélyi Kapitány-Auditorral, 's Zsoldos Urral, talán a' megszállások' órájiban szólottam volna egy két szót, de nem tettem volna azt a' szép ismeretséget. Az illy örömekeket nem vásárolhatjuk drágán.

A' hajó' emberei, Gönyő alá érvén, intettek a' parton bámúló csolnakosoknak hogy kiszállójok van, 's egyszerre jött két csolnak felénk, vetélkedve egymással, mint Manó Pál a' maga társával a' lóversenyben. Asszonyaink rettegtek hogy egyik csolnak a' másikat felforgathatja; de én tudtam hogy a' ki mer, bízik is magához, 's még

gyönyörködtem a' versenyen. Végre az egyik diadali örömben veve fel engem és egy Zimonyba és Belgrádba e' hajón lement Győri Kereskedőt, a' másik *decisis humilis pennis*, 's néma nehezteléssel fordult vissza. — Melegen vevék búcsút útitársaimtól, 's itt is mindaddig repülgetének a' búcsú' köszönetései, míg Első-Ferencz, a' maga hosszú kéményével, szemeink elől el nem tűnt.

Legjobb világ e ez, a' mint Pangloss Urak tanítják, nem tudom; eléggé ismerem bajait: de hogy ez a' világ igen jó világ, az nekem tántoríthatatlan hitem. Szerencsétlen a' ki ezt nem hiszi.

Az ifju Kereskedő megfogadá a' Gönyői fogadós' kocsiját és lovait, 's én felezve vele mentem Győrbe. Két óra alatt ott valánk. Ez is tudja melly szomorú ez egyúttlétel a' némák közt, 's beszélé miket látott Zimonyban, Belgrádban, Velenczében, Veronában, Milanóban, és mik történtek e' sikon 1809. Június' 14dikén. Bús visszaemlékezések! Szőnynél kezdván, még látszanak bateriáink' maradványai.

Canaider Úr, beérván Győrbe, a' Be-

nedictínusok' háza előtt téve le. Megnevezém magam' a' Konyhamésternek, 's az úgy fogada mintha én is a' Szent Benedek' fija volnék, mert Guzmics elkészítette útamát. A' ház' Superiora Vekerle Úr, 's két Professorai az Academiának, az egyik Bresztyenszky Adalbert, a' Philosophiában, a' másik Maar Bonifác, a' Historiában, e' kettőt Eperjesen már láttam, annyi jóssággal jövőnek előmbé, a' mennyit még Guzmicsom' barátjainál is sokaltam. A' vacsoránál a' szerint látám magamat közöttök, mintha mindég együtt éltünk volna.

El vala végezve, hogy más nap (szombaton, Apr. 9d.) Prof. Maar Úr fog kivinni Pannonhalmára; mert ez kilenczig által-esik dolgain, Bresztyenszky Úr pedig kilencz után lesz elfoglalva. Így ez láttatá velem saját könyveit és némelly intereszans képét, 's a' ház' Bibliothecáját és Muzéumát, 's elvive a' Vármegye' házához, hol Kisfaludy Mihály Fő-Notárius 's Schédius Kristóf Archivárius Uraknak jnttata ismeretségebe. A' Püspöknél és Sztankovics Praelatus Úrnál visszatértemkor akarám tenni tiszteletemet.

A' Vármegye-háza ezelőtt Franciscánusok' Klastroma volt, 's szerencsésen van elváltoztatva; a' rabok nem tartatnak föld alatt, 's azt örömmel láttam. A' palota nem nagy, de nagyra itt nincs is szükség. A' Levéltár 1580. kezdődik. Két Szolgabíró a' maga szállását itt Olvasó-háznak engedte, 's így Casínója már Győrnek is van. —

Kilenczkor szekérre ülénk. Prof. Maar Úr egy majorjokban megpihenteté lovait, hogy előmutathassa életpajtájokat, mellynek falai a' francziák' golyóbisaitól olyanná valának téve mint a' rosta. Emlékeztül némelly golyóbisaitak belé rakaták a' falakba.

Pannonhalma mint egy thronon lebeg az alatta ellapúlt síkon, 's hosszan elnyúlt a' szőlőkertek' végében. Szent-Márton a' Monostor' hegye alatt fekszik, kedves gyümölcsöseivel. Mindenfelé láttam nyomait az itt bölcsen és erővel munkálkodó kéznek. Új csavargó út van nyitva a' Monostorhoz kőoszlopú stakétek vagy faoszlopú szelencze-sorok közt, végig a' szőlővel elhintett hegy' oldalán; 's mind ez a'

kormányt negyvenöt eszt. alatt, noha nem mindég, viselt Noyák Chrysostóm' Apátsága oltá, ki készebb vala rossz felmenőn járni, mint új utat vonatni és csináltatni. Azolta épült fel a' Monostor' éjszaki szárnya is, és a' fedelen túl nyúlt torony, 's ez négyszögre faragott kövekből. Ennek alapja a' föld' színéig 7 öl; túl ezen a' keresztig 22 lesz. Köve a' helynek 's a' Monostornak vize nincsen, 's úgy képzelhetni, miibe kerül itt az építés. A' faragott kövek Visegrád mellől hordatnak.

A' Monostor' keleti szárnya alá jutván, Maar Úr mutatá Guzmics' ablakát — az első a' legfelsőbb emeleten, éjszak felé's az ebédlő' kiugrása mellett — de ez nem vala az ablakban. Ellenben mások lenéztek, 's rá ismervén Maar Úrra, vagy mivel itt a' ház' fíjait nem vezetéek, hanem szerzeti neveiken szólítják, Bonifácra, 's képzelvén hogy ez a' Guzmics' barátját hozza, hirt adának neki, 's a' barna hajú kis barát rohant fejér hajú kis barátját megölelni a' grádicson. A' Fő-Apát már ebédjénél ült négy vendégével és némelly társaival. Őtet ismertem volna itt elsőnek, ha széke 's ke-

resztje annak nem mutatták volna is. Arczán egész lelke.

Ebéd után Guzmicsnál gyűltek össze az ő szorosb barátjai, kik engem az ehhez írt minden leveleimből ismertek, 's arra kényszerítettek, hogy nézném őket viszont én is rég olta ismért barátimnak. Látván hogy ők Guzmicshoz tartoznak, nem játszám a' lelkemnek idegen játékot, 's elteltem erántok tisztelettel, bizodalommal, mert láttam hogy itt gondolkozó, tanuló, meleg lelkek közt vagyok, 's azok közt, a' kik egymást szín nélkül szeretik. Maar Úrnak mingyárt ebéd után vissza kelle menni, a' mit szívesen sajnáltam. Ő a' legjobbak' legjobbjai közzé tartozik.

Az én Iszidórom, a' maga talán leginkább szeretett társával, levive kertjekbe, melly a' Monostor' dombja' keleti felén kezdődik 's a' völgyig megyen. A' nap igen szép volt. Tavaszi lágy leblek fogtak körül a' violák' illatjával, mellyek kékellének a' szilvás' árnyéki közt. Szeder vette által a' kert' intézését, 's alkalmasb utakat von

benne, 's nekem az vala örömem, hogy itt látám elsőben virággal ellepve a' mandola és barackzfákat. Pesten és egész útam-ban eddig még minden fa kopaszon állott, 's telet mutata.

Más nap a' Fő-Apát ebédre hívatá Horvát Endrét, Pázmánd helységnek, hol született, Plébánusát, a' most megjelent Arpádiás' Íróját. Ebéd után néhányan gyalog menénk le az ő magányába, 's az én kívánságomra gyalog. Ez az ő szőlőháza közel áll a' Monostor' kertjéhez, 's ő itt lakik inkább mint benn a' faluban, mert Plébánusi lakja egészségtelen és szűk. Lelke' elevensége egészen elhagyta; ritkán lobban dévajságra, vagy csak erővel. Társaimnak nehéznek tetszett gyalog menni vissza a' hegyre, 's két szekeret kértek ki, mellyen felmehessünk, 's Endre is feljött.

Az Apát tudni akará, ha Endre adá e' az én nevemet is valamelly fájának, a' mit tenni szokott, midőn Író látogatja meg; 's kénytelen vala megvallani hogy az most eszébe nem juta, ámbár ott szó vala arról, hogy eggy elbérmált fája a' múlt télen kifagyott. Guzmics úgy akará hogy menjünk

le a' Pázmándi magányba még egyszer, hogy a' mit Endre elmúlazta, helyre hozathassék; de én azt óhajtám inkább, hogy a' Monostor' kertje tartsa fenn ittlétem emlékezetét. Szavamon fogtak. Lemenénk tehát a' sűrűség' partiájába, 's hogy a' mit csinálunk félig-téve ne legyen, egy Ailanthus' kérgére a' Guzmics' betűjét, egy Fekete-nyáréra a' Szemeréét, egy Gleditschi-ára a' magamét, egy Rhusra egy S betűt, egy Platánra egy mást metszettem fel, alá vetve a' magaménak az esztendő' számát is. — *Crescetis amores!* mondtam elkészülvén munkámmal. — Nem játék e? 's illő e koromhoz? De akarom hogy Pannonhalma ne felejtse hogy látott; 's Klopstock nem tartá illetlennek egy-egy fát avatni magának és azoknak a' kiket szerete. — Melly igen nem boldog a' ki mindég bölcs!

'S piruljak e' mondani, hogy éppen akkor midőn egy nekem szent nevet metszék, és nem előbb, nem utóbb, szólala meg az első fülmile, „mellyet ez idén hallottam.

Negyedfél napot tölték a' nékem felejthetetlen helyen, 's a' sok hol vígan, hol bölcsen töltött órák után, ideje volt megtekinteni a' Monostor' nevezetességeit is. Szeder a' keze alatt álló pénzek' gyűjteményét és a' természeti dolgok' Muzéumát a' Homonnai születésű Könyvtárnok Colomannus pedig a' Bibliothécát láttatá velem, 's ez reggel olta délig; egész öllel hordozgatván előmbe Incunabuláját 's a' sok Bibliát, 's arab kéziratokat, nevezetesen egy török sikárlott papirosra írottat, melyre előbbi birtokosa ezt jegyzette: *Le Gulistan et le Bostan de Saadi — Rosarium Muslahi Addini Saadi Siraschensis.* — Egy más kéziratban áll Hafiznak egy Ódája is, persza nyelven. — Nékem mind ezeknél, és a' miknek czímjeit ott kijegyzettem, kedvesb vala a' Denon' Egyiptusi útazása, melyet a' Gróf Teleki' Pesti Könyvtárából ismertem ugyan már, 's ott a' csuda nagyságú táblákkal; de az illyet mindég végig kell forgatni, mikor lehet. — Elragadtatva örömem által, ezt írák, míg a' Bibliothecárius a' maga Bibliáját előmbe hordá, a' könyv' táblájára: „Emberi nagy

nagyság, mi volnál te Ész, Rény, és Hon-szeretet nélkül!“ — A' szót megsejtek benne, 's értették, és szerették. — Nem e' három emeli e az embert a' maga méltósága' fő pontjára? 's nem szédelg e, a' ki Denonnal az Egyptus' pyramisaiba léphet?

A' Bibliothéca' palotája nagy és magas. Hossza a' palotának 12 öl; szélessége 7., 's ebből éjszakra 's délre egy-egy cabinet nyílik. A' palotának karja van, 's az húsz oszlopon áll, a' cabinet kar nélkül. A' palota, melly a' Monostor' éjszaki szárnyát foglalja el, hármias ablaktól kap világítást nyugot felől, 's a' két cabinet felett három három kissebből, 's így épen nem sötét. Közel a' hármias ablakhoz a' belépő maga előtt látja Szent-Istvánt, az Alapítót, 's Ferenczet, a' Feltámasztót, márvány polczozaton; amaz talárisban áll, oltári pallástjában, koronás fővel, jobbjában az almásbotot, baljában az Adománylevél' tekerését tartván: Ferencz lobogó huszárméntében, tarsolyos karddal; 's könyöke alól legördül a' feltámasztás' diplomája. Mind a' két szobor a' Bécsi képelő Academia' Directorának Klieber Józsefnek igen értel-

mesen gondolt, igen ügyesen dolgozott munkája, 's a' Ferencz' arcza idealizált, szépített, de hú. Plasticusnak úgy kell, 's még inkább mint Festőnek. Sokan az István' arczában Papot találnak inkább mint Királyt, 's felejtik hogy az nem hiba. — A' Novák' büszktje, itt még most csak gipszben, Schrott Andrástól, erővel teljes férfit mutat, 's Novák az volt. Sokszor bizonyította magát ilyennek. Midőn a' francziák ötezer forint harácsot kívántak tőle, semmit nem ada nekik, 's tűrte hogy azok pinczéjit, majorjait kirablották. Szenvedni az erőszakot nem rút: rút megegyezni elkövetésében.

Klieber azon nemben is mere valamit, mellyben magát nem gyakorlá; eggy Miner-va a' plafondon neki dicsőséget nem szerz. Szerencsére a' stukk lefog vettetni, 's a' gerendák helyett boltozat vonatik. — A' honját-szerető Szerzet a' plafondnak eggyik és másik felére tizennyolcz boglárt festete, mellyek közzül nyolcz még nem kapa nevet. A' jobb oldal' boglárín áll Nro 3. Verbóczy István, 4. Hunyadi János (itt, bár igen nagy, helyén kívül), 5. Mátyás,

a' Király, 6. Vitéz, a' Püspök, 7. Révai Miklós; a' baléin Nro 3. Szabó Dávid, 4. Zrínyi Miklós, 5. Kálmán, a' Király, 6. Pázmány Péter, 7. Gróf Gvadányi József.

A' tiszteletünkre méltó 's nagyon méltó Szerzet, itt és leányházaiban, százezer kötet könyvnél többet bír. Jele ez, melly jó, ha a' gazdagság jók' kezében áll; azok kezében, kik méltók hogy gazdagok légyenek, mert tudják melly végre kell élni vele. Hogy a' Szerzet visszaállítatott, a' Praemonstratensisekével és Cistercitakéval, azt leginkább a' Somogyi János Al-Cancelár' tiszteletes hazafiságának lehet köszönünk.

A' Fő-Apát' kormánya alatt három Al-Apátság áll, a' Tihanyi, Bakony-Beeli, és Dömölki, 's az ezidén tett összeírás szerint áll 141 Paphól és 39 Nevendékből. Doctora a' Theológiában van 5, a' Philosophiában 15; iskolákat tanít a' Győri és Pozsonyi Academiában, 's a' Győri, Komáromi, Kőszegi, Pápai, Sopronyi, Pozsonyi, Esztergomi, 's Nagy-Szombati Gymnásiumokban. Tagja, a' ki magyarul nem tudna, eggy sincs, bár tót vagy német születés.

Eltöröltetett a' Szerzet 1786. Decemb. 4d., visszaállítatott 1802. Apríl 25d. — Novák megholt 1828. Octób. 20d.; a' mostani Fő-Apát beiktattatott méltóságába 1830. Febrúar 14d.

A' nagy-templom, mellynek elébe, egy kisded pitvarral együtt, most építetik a' torony, még a' Szent-István' ideje oltá áll, de ennek oltára előtt egy igen kisded nyílik, melly még régibb. A' kettőt ósága teszi tiszteletessé, nem architecturája, nem szobrai és képei. Építi a' tornyot Páckh János Baptista, ki az Esztergomi Basilicát is.

Kormányszéki-Tanácsos Kriebel János Úr, Brzánban, Lemberg mellett, rám bízta, hogy Pannonhalmáról hoznám meg neki a' Szent-István' Diplomájának úgy-nevezett fac-similéjét, a' kisded templom' rajzát profilban, és a' Monostor' képét, hogy mind hármát Magyar-országi Historiájának egyik kötetéhez adhassa, mellynek most általam fogja ő Cs. K. Fő-Hercegségének a' Nádornak a' Magyar Muzéum' számára benyújtani VII-dik Kötetét, mint az előbenit három esztendő előtt, regál papirosra

írva, calligraphiai gonddal. A' mi kevés ügyességgel bírok, örömmel teljesítém vala a' hazáját még idegen földön is szentül szerető férfi' kívánságát, 's a' Monostor' képét, Guzmicsnak és Szedernek jelenlétében, lerajzolám; de nem a' kisded templomét, melyre több idő kívántatik, 's még inkább nem a' Diploma' fac-similéjét, melyhez hozzá sem férhetni. Az tokban tartatik rá-mában, üveg alatt, kiterítve ugyan, de azon görbülésekkel, melyeket a' nyolczszáz harmincz évű irhán a' sokszori penész ejte; hogy ha az üveg alól kivétetnék is, átlát-szó papirost reá teríteni nem lehetne. 'S az Apáttól én azt a' kedvezést, hogy a' Diplomát láthassam, csak hétfőn dél után kértem, mikor más nap egy halaszhatatlan út-jára indult; 's így meg kell vele eléged-nem hogy a' szent ereklyét csak láthatám. Annak némelly sorait, fájdalom, nem egészen! Novák rézre metszeté, 's elég híven; a' Diplomát pedig szóról szóra lenyomtat-tatá, *Vindiciae* című munkájában, 1782.

Magunkban maradván, Guzmics jelenté hogy ezentúl a' Convent' ebédlőjében fo-

gunk enni, úgy kívánván szerzetesei; 's kért, hogy ott mutatnám magamat olly szabadon, mint ha csak az ismértekkel volnék; társai, öregek és ifjak, mind érdemlik bizodalmomat, 's szeretnének saját színenben látni, nem abban, mellyet a' bévett rend parancsol. Teljesítém kérését. Eggy hosszú asztal el vala töltve a' Benedek' fijaival, 's ezen kívül két mellékasztal, hol a' nevendékek ültek, de ugyan - azon és ugyan-annyi étkekhez mint mi a' nagyobb-nál. A' bornemisza vendég kötelességnek ismerte hogy itt toastozzék, 's felelevenítette a' gazdákat. De nem szokva az ollyan' látásához, csak nem meg vala zavarva, mīdōn az étel előtt és után az egész sereg fenn szóval, sőt chórusi hangon, mondá el asztali könyörgését, ollykor eggyyszerre elhallgatván, 's azután ismét rá kezdvén. De rendtartásai minden háznak, minden corporationnak vannak, 's azon a' bölcs, hanemha váratlanul látja, fel nem akad.

A' hol sokan laknak eggyütt, 's kívált ha nem nyűg nélkül, ott ritkán kerülhetni el a' visszálkodásokat; úgy a' beteg, ki még barátjait is bántja, mert szenved. Pannon-

halma e' vétektől ment, 's a' Szerzet' tagjai itt nyugalomban, barátságban, bizakodva élnek együtt. Guzmics bizonyossá tevé, hogy itt semmi összeütődésektől nem tartatok. Melly tiszteletessé teszi előttem ez a' Szerzet' mostani Igazgatóját! melly tiszteletessé ezt az itt élő, tudományt és mind azt a' mi jó és szép, híven szerető serget! Örvendettem hogy Szent - István őket így egyesítette; de bár mindég illy főt kapjanak, 's mindég magokhoz hasonló társakat végyenek fel. Eggy két setét fő 's eggy két hiú epés szív felzavarhatná nyugalmodat.

Az estvéket mindég, de kivált az utolsót, vagy a' Guzmics' szobájában tölték, vagy az enyémben Fabiánnal, Maurussal, ollykor Vinczével; 's itt maradt időnk nem csak a' vígadásra, hanem a' bölcselkedésre is. Guzmicsnak kedves ideája az Únió, 's ámbár ő Theologus, és hív, alig van kedvesebb könyve mint a' Herder' írásai, nevezetesen *Ideen zur Geschichte der Menschheit*. Szabad lélek, de korlátjai közt, és a' mit alig tudok érteni, ő is heves barátja a' Coelibátusnak. Én tőle olly sok új

és nagy ideát kaptam, hogy felejtém a' magaméit, 's érzettem, hogy a' kinek nem stúdiuma a' felvett tárgy, legbölcsebben bánnik, ha azzal, a' kinek az stúdiuma, nem ellenkezik, hanem attól a' jót eltanúlja.

IV.

Szeredán (April. 13d.) Farkas Vincze Úr, most Spirituális ezelőtt Directora a' Sopronyi háznak, az Apát' parancsolatjából velem jött, 's dél után Tatára értünk, meglátni a' Piaristák' Rectorát Fájss József Urat, és az Ujhelyből ismért Prof. Nequasilt, 's a' Gróf Eszterházy' már 1803. látott kertjét. Ámbár sieték a' kertbe, felejtém vágyamat a' tiszteletre olly igen méltó Rector' társaságában. 'S itt egy heves szenvedelem vala kielégítve: a' még eddig nem látott rézmetszetek' végig forgatásában.

A' kisdéd vár, azolta hogy itt jártam, némelly igazításokat veve, 's igen elmés rajz szerint 's a' régi kor' ízlésében. De azt megtekinteni tiltá az estvére hajlott idő. Közel ehhez, a' malom' szomszédjában, szemembe tűnt az olasz-nyárfák' hihetetlen vastagsága, mellyhez éni ugyan messzeről hasonlíthatót sem láttam. Vincze társammal megjegyeztetém a' helyt, honnan a'

mérést kezdém, 's a' fa' derekát kétszeri ölelésem sem tudta keresztül fogni. Nem hinném ezt, ha magam nem láttam és nem mértem volna. 'S illy buja növésű minden a' kertben is. Platánokat sem láttam sohol vastagabbakat.

• Itt lévén huszonnyolcz év előtt, nehez-
telék a' Kertészre, ki annyira elborította
volt bokrokkal és fákkal a' kertet, hogy
abban alig talált gyepet a' szem, hol meg-
nyughassék. Azolta a' régibb csalitokat ki-
hányák, és már most e' panasznak nincs
helye. Gyönyörű magány, 's szép kinézései
vannak a' Vértés' hegyeire és a' pincze-há-
zakra, melyek ott sűrűen egymáshoz, egy-
kis gazdag falut gyanítatnak. A' kert' ékes-
ségét kivált gazdag vízi-partiáji adják. E-
léggé széles és tiszta taván százanként úsz-
kálnak a' hattyúk.

Esztergomba ebédkor érénk. Útunk a'
Szent-Anna' Rotondája mellett menvén el,
mellyet a' Cardinális Prímás a' templomok-
ban-gazdag városnak ezen távolylfekvő vé-
gében most állít, kiszállánk szekerünkből.

Oh ha annak lámpát nem adnának! oh ha tornyocskákat nem! mondtam, mikor itt a' gőzhajón mentem el, és most midőn azt már Nyerges-ujfaluból megpillantottam. De a' keresztyén cultus harangokat, 's az új ízlés a' kuppolára lámpát kívánt, 's így itt nem látjuk a' mit Rómában az Agrippa' Pantheona láttatott. Gyönyörű Toskáni oszlopszat áll a' tornác előtt, 's a' nagysága által tiszteletes mívhez az illet. A' templom belől tömve vala a' kőművesek' állásaival, 's nem engede szabad nézést.

A' várba egyedül és vezető nélkül akartam felmenni, de Prof. Félix, egyike szeretetre-méltó tagja a' Benedictínusok' Esztergomi házának, nem gondola protestatiómmal, és minthogy attól tarték, hogy magyarázásai a' tárgyak' első rám hatását megfogják vagy zavarni vagy gyengyíteni, fogadtam tevé, hogy néma vezetőm lesz. Most köszönöm hogy meggyőző makacsságomat; nem láttam volna mind a' mit láttam, vagy nagy idővesztéssel.

A' várba a' rövidebb gyalogúton is felmeheténk vala, de szeretetre-méltó barátom megkerülteté velem a' Kanonokok' há-

zát, melly mellett a' szekérút fordul fel a' Basilicához. Az egymással szembe álló két házsor közt egy nagy domb álla, úgy hogy innen oda nem lehet látni; de a' dombnak három negyede már elkapartatott; az egyik negyed még várja az elsepretést, 's ez a' hat öl magasságú, hosszan elnyúlt domb arra emlékeztete, a' mit Horátz és Szaluszt emlegetnek, hogy a' Róma' nagyjai hegyeket döntetének el. 'S mi ez az óriási munka ahhoz, a' mi ezután vára itt reám! Ma már nem látunk Isteneket; melly nagyok vagyunk, midőn isteni mívket láthatunk!

Prof. Félix Úr vezetóm elvive a' Basilica mellett, egy nyomorú régi szurdékba, hol most az Architectus Packh János Úr lakik. Ezt nem lelénk: igen testvérét, 's ez jó vala láttatni velem a' modelt, melly az egész dombot azon állapotjában mutatja, mellyben a' nagy munka' teljes elvégzése után fog állani. Ezen az épületek, és a' kert melly a' domb' oldalait körülöleli, kártyaházakként állanak. Srófjain felemeltvén az asztal, az alsóbb tábla a' hegyet, minden régibb épületeivel, a' szerint adja, a' hogy az a' Cardinális' építései előtt ál-

lott, 's haki tudni akarja, péld. hogy a' Protomartyr' kápolnája' helyén az új építés előtt mi volt, ennek helyét az alsó táblán felkeresi, 's látja, hogy az ott állott épület az vala, mellyben, a' tradítio szerint, Vajk Herczeg Istvánná kereszteltetett. Ezt talán nem vala felesleges azoknak kedvéért elmondanom, a' kik illy modelleket nem láthattak.

Azon szobában, hol ez tartatik, állanak mind azon régi fegyverek, 's egyg irtóztató buzogány, 's a' vas és egyébne-mű 'edény' sokasága, mellyet a' föld' elsi-mításakor a' napszámosok találtak, 's a' megtekintést ez is érdemli.

Schrott András Urat, ki a' Novák Apát' Pannonhalmán látott büsztjét dolgozta, termében találánk, sáros kezekkel, mert épen a' Pannonhalmi torony' ajtaja' figurájit tapasztgatá. Nagy része ezeknek már leöntve áll, úgynevezett lágy érczben: a' Császár, a' Nádor, Somogyi János Al-Cancel-lár, 's Novák Apát, 's ez egyg írást vévén által a' Császár' kezéből, mellyen ez az egyg szó áll: DOCETE, és sokan mások. — Magasztalám a' Novák' fejét, mellyet már

Pannonhalmán láttam; 's elbeszélé, hogy nem találván festett képét, megnyittatá a' koporsót, 's úgy fogott munkájához; 's a' mint azok mondják, kik Novákot ismerték, a' büszkén jól hasonlít hozzá. Új okom, hogy ismét nehezteljek azokra a' kik magokat festetni nem engedik. Nováknak szerénysége makacsság volt, nem szerénység; melly olykor csak annak rettegése, hogy hiúnak fogunk ismertetni. A' ki szereti látni a' mások' képeit, igazságtalan ha másokat foszt meg attól, a' mi magának kedves.

Most végre a' Basilicát menénk látni.

Külső fala annak faragott négyszögekből áll, míg a' Váczinak három oldala termés kő, el nem simított vakolással. A' templom' testének fala, melly a' kuppolát fogja tartani, minden ablak nélkül, görögösen, melly temérdek nagyság! a' nézőt elfogja kicsinységének érzése; de el eggyzersmind nagyságának érzése is, 's örvend ennek. Tíz esztendő alatt mennyire ment itt a' munka! De még kell tíz, míg teljesen elkészül. Ez időt is kíván, nem csak gazdagságot.

A' sírokhoz széles, alkalmas, világos

grádics vezet. Egyiptusi lélek szállja meg a' nézőt, midőn itt a' temérdek izmú oszlopokat látja, 's azt a' két colossális Angyalt, melly az alól szélesb küszöbű veres-márvány ajtó előtt őrt áll, 's a' pályáját megfutottnak nyújtja a' diadal' koszorúját. Az ajtó felett ez olvastatik: **PRINCIPIS A RUDNA SUCCESSORUMQUE SOPORI.** 'S harmincznál több nyílás mégyen be a' falba, hova a' koporsók betoltnak.

A' templom' jobb végébe előbbi helyéről a' Bakács! Tamás' kápolnája vitetett által, 's ezzel áltellenben áll a' Protomartyr, mellynek oltárán a' mi Ferenczynk' Istvánja fog állani, térdre bukva már kövezőjinek veresései alatt, de felegyenesedett testtel 's égre nyújtott jobbal. Az oltár' márvány táblája már fel van állítva, az égből leszálló Angyallal, ki hozza a' pálmaágot, és a' sok fejből és szárnyakból álló apróbbakkal. Maga a' Martyr még Budán van, munkában. — Áltellenben ezzel bevonva fejér kárpittal áll a' Károly Ambrus Fő-Herczeg Primásunk' emléke, Pisánitól Milanóban, Carrari márványból. Az ifju Herczeg félig-fekve ül ágyában, melly megett egy Angyal

hívja, felfelé-emelt karjával, egy másik, lábainál, háttal fordul el a' nézőktől, mély fájdalomban. A' műv' fala feketés márvány, pyramisi háromszögre.

A' templom' belsője veres-márvány táblákkal van kirakva; oszlopai fejérek lesznek. Melly kár hogy Esztergomnak más színű márványa nincs, fejéres, vagy sárgás! Ezt, azonfelül hogy a' szemnek nem kedves, még az a' tekintet is sajnáltatja, hogy a' kik ide jönnek, a' megúnásig látván a' veres márványt Almáson és a' szomszéd helyeken, meglepve sem érezhetik magokat.

Prof. Rummy Úr, most Magyar Törvény' Tanítója a' Presbytériumban, elvezete a' Bibliothecába, melly itt most egy templomban tartatik. Vágytam látni a' Homonnai Bálint' kezével magyarul írt Naplót, de az alkonyodásnak indult estve ezen örömemtől eltiltott. Az helyett az Egri születésű Bécsi Prof. Hess Mihály' két oltartábláját néztem igen nagy gyönyörűséggel: a' nagyobbik a' Basilicában a' nagy oltárra vitélik, a' másik a' Rotonda' számára készült. Gondolat, rajzolás hibátlan, az ecset velős. Itt Anna asszony ül, 's térdén tartja a' köny-

vet; Joachim mellette áll a' tábla' jobb felén; a' szeretetre méltó gyermek Anna előtt, lesüllyesztett fővel 'profilban, egymásra tapasztott kezekkel, 's jobb válláról igen szép vetésekben foly le a' kék lepel. Bájos kis figura! — Amott Vajk, keresztbe vetett karjaival, lehajtja fejét a' medencze felett; Astricus, erővel eltölt öreg, oltári igen gazdag öltözetében, infulás fővel, önti fejére a' vizet; Geysa és Sarolta székekből, mások az Oratóriumból nézik a' szent munkályt, 's a' Császár és az ifjú nagybátyja mellette állanak, mint tanúk. A' Pap megett szolgáló társai. — A' templomi styl tökéletesen el van találva; 's képet Maurer sem adhatá szebben, s' látszik hogy Hess ennek dolgozása alatt stúdiumává tette az Olasz-iskola' hőseit.

Az én régi barátom Prof. Rummy Úr elkísére vacsoránkhoz, hol egy először most látott barátom is, Esztergomi Plebánus Argauer Máté Úr, megjelené, a' Vármegye' Orvosával, a' Zemplényi eredetű Kamenszky István Úrral. Örömeinket elkeseríté egy tárgy, melyről a' jók szeretnének

hallgatni, ha felejtteni lehetne: az az undok pör, melly Literatúránk' körében egy idő oltá foly, és a' mellyet, midőn azt hívének hogy végre el fog aludni, a' Kritikai Lapok újra lángba hoztak. Rummy javálá hogy a' Tud. Gyűjtem. Februáriusi darabjában egy nagy férfi mellett, ki a' Kritikai Lapokban szemtelen vadsággal támadtatott meg, mert másatlan szépségű munkájit nem a' készülgető, hanem a' kész nyelven írta, 's felolvasá előttem a' mit azok mellett a' kik nem magyarul írtak, ő tevé fel. Örvendek hogy ő is felszólala; 's nem pirulok megvallani, hogy a' párduczoz Arpad' tömjénzőjítől végre borzadok, 's szégyellek tekintetni társoknak. Én nem tudom, az a' becsületes ember mit véthete olly nagyot az Istenek ellen, hogy ezer eszten-deig csendesen fekvhetvén sírjában, most onnan minden által felrángattatik, a' ki elhitette magával, hogy hexametert pörölyözni, 's valami ollyanformát mint az Épós, összefirkálni ő is tud.

És melly igazságtalanságokat követének el ezek mind ellenségeiken, mind barátjaikon! Csendesen nézem én, midőn a' meg-

bántott botot kap és magának nyugtot csínál, 's nem neheztelek midőn látom, hogy az energicus Doctor Martin Luther az Ó-Testamentom' egyik helyét e' szókkal adja: *Den Narren muss man mit Kolben lausen.* 'S nem csak csendesesen nézem, de javalom is, midőn azt verik, a' ki a' csípkedőt nem visszacsípkedi, — a' mi mindég szabad, ha nemtelenül nem esik, és mindég elég; — hanem a' legneveltségesb naívsággal mellyet valaha látánk, önmagát óriásnak, ellenkezőjét törpe gnómnak akarja tekintetni, 's kevély bosszúban osztogatja gondolatlan leczkéjit; csendesesen nézem midőn a' záptojás visszarepül az azt hajítgatóra; a' bántók így nemúlnak el, 's látjuk hogy a' drasticus gyógyszernek volt foganatja. De a' mi egygy feje, szíve, polgári tekintete, polgári érdemei által tiszteletünket 's szeretetünket kívánható férfi ellen, kit a' pörbe (a' mint'eggy helye nyilván mutatja) vagy világosan vagy ravaszúl tett, de bizonyosan tett kérés csavara be, és annak felejtése hogy a' ki mocskosok közzé elegyíti magát, nem maradhat tisztán; a' mi az ellen nem védelemképen, hanem túl azon, 's nem ne-

mes bátorsággal, hanem képtelen vakmerőséggel 's hideg bosszúval követtetett el,—azt úgy hiszem, minden jó útalattal fogja nézni.

Igen is, Író és Író közt az Írói pályán nincs különbség, 's itt a' nem nemes születű, szegény, de szegénységét méltósággal viselni tudó Virág több mint Zrínyi, ha ez nem egyéb mint Horvát-országi Bán, 's Horátza' maga ajándékul kapott Sabinumában több mint a' Sabinumot ajándékozó királyi gazdagságú Meczén. De az Író, bár teljes igazzal nagyobbnak nézheti magát mint a' szent körön kívül nagy, tisztelni fogja a' bevett rendet, 's az elsőséget, a' hol illik, ennek megadja. — Őszülő fej érdemet senkinek nem ad, sőt világos jele a' test' gyengülésének, melly többére a' lélekét is magával hozza. És még is Rómában, úgy beszéli Juvenál, az ifjabb le nem mere űlni a' négy esztendővel idősb előtt. Itt egy nemes lelkű, igen nagy érdemű ember, férje az Ország' Cancellárja' unokájának, egy angyal-lelkű leány' és három nagy kimivel-tetésű fiu' atyja, nem kémélve sujtatik vissza egy ifjúsága' napjait élő által, hanem hideg dűhvel tiportatik.

Körünkben fonák pártoskodások úzik dúlongásaikat. Berzsenyit, Kisfaludy Károlyt, Kölcseyt, Vörösmartyt én irigység nélkül hallhatom magasztaltatni; gyászfátyolt kötéek fel midőn a' Kisfaludy Károly' halála' hírét meghallám, és csak én minden barátjai közt; Berzsenyit és Vörösmartyt korunk' és körünk' nagy díszeinek vallom, 's Kölcseynkben szeretem, 's kevélykedve tisztetem az Írót, az Embert, azt a' hív és bátor Barátot, a' kit tolt lelke kimondani, hogy ő az Academiában Az nélkül, a' ki nek szertelen érdemeit leginkább ő alkalmas megmérni, űlni pirúlna; 's az Író, az Ember, és a' Barát mellett a' legszerencsésebb Szólót is mind azok közt, a' kik körünkben magokat hallaták. Sem az a' hiúság nem bánt, hogy nevem e' négy között nem áll: a' magasztalótól én kikaptam a' magamét máshol. — De ez a' kevélyen elharsogtatott ítélet, ha igazságos e ez? Minden jó e e' négynek munkájiban? 'S miként felejtheté ez a' Kritikus, Kisfaludy Károlyt tömjénezvén, Kisfaludy Sándort, ki a' maga nemében kérdésen kívül nagyobb mint Károly volt a' magáében, és

a' ki ezzel a' kifogyhatatlan gazdagsággal, az érzésnek ezzel a' csudálást érdemlő hevével, egyetlen egy közöttünk, és talán századokig egyetlen fog maradni. Miként felejtheté Kist, Fáyt, Szent-Miklósyt, Dessewffyt, és lelke' rokonát, a' Paszmosi lantost? miként Szemerét, a' bájos, mély tudományú, és a' mi neki egyik ritka dísze, szerény lelkű Embert, Kritikust és Poetát? Miként felejtheté a' saját bájú Guzmicsot, 's a' philosophusi lelkű 's tudományokban gazdag Fenyéryt? Miként azt, hogy Toldy a' mi legjobb prosaicusaink' sorában fényesen ragyog? és ki énekle édesebb dalt mint Bajza, kinek prózai dolgozásai is láttatják a' szép remény ifju férfit. 'S Cserneczky az e, a' ki felől kegyes mosollyal kelljen szólni? Én a' derék ifjúból, mingyárt első fellépésekor, igen sokat ígértem ügyünknek. — Nem hon' és mesterség' szeretete az, a' mi embereinket e' dúlásokra ragadozza, hanem szilaj tűz, nevetlenség, éretlen gőg. Ha a' vázakat döntik, azzal nem gondolok; még örvendek neki; de azt tenni méltósággal illik, nem vadsággal. Hol a' Kritikai Lapokban legkissebb nyoma a' szív' meleg érzéseinek?

Pedig a' Kritika ki nem zárja a' szívet,
a' mint azt a' nemcs-érzésű Kis Pope után,
's Horátz az ismért Epistolában, tanítják.
Én részemről inkább szeretnék annak te-
kintetni, a' ki barátim' botlásit meg nem
sejtettem, sőt még annak is, a' ki azokra
leplet tudtam vonni, mint egy gladiátor-
nak, a' ki ellenségeimet 's barátimat össze-
vagdalám hogy kardomat villogtathassam;
hát még annak, a' ki tiltott 's alacsony
fegyverrel is éltem, csak hogy csudáljanak!

V.

Útam eddig a' tavasz' legtisztább, legmelegebb napjaiban folyt; ma eső esett, melly nekem mindég kedvetlen ha nem éjjel jön, és soha nem inkább mint útban. Társamat balom mellett elnyomta az álm, 's így én újra emlékezém azokra, a' miket Esztergomban láttam, 's visszavágyék hol Pannonhalmára, hol Pestre, hol azokhoz, a' kiket Januárius' utolsóján elhagytam.— Kedves búsongás fogta el lelkemet.

A' romántos táj egyezésben álla lelkem' busongásával. Beértem a' csavargó Duna' szűk völgyébe, mellynek bokros hegyei olly meredek eséssel a' víz' szélén, zöldelni kezdének. Boldog szegénységet mutatata minden a' mit láték. Eggy igen meredek szirtü igen magas ormon, melly a' víz' szélén kele, messzére tűnt ki a' Vallás' szent jele, vigasztalásokra azoknak, kik itt szenvedő szívvel mennek el, 's több hatással itt, közel a' fellegekhez, mint ha a'

völgyben állana. — Önts azt az enyémbe is,
szerencsétlen jel! kiáltám, 's elmondám
eggyik énekemet:

Az oktalan Bölcs titeket, Istenek,
Tagadni akarna. De ti felette meg
Dördítetek bosszús ütéssel
A' ropogó tüzeket, hogy Újhely'.

És a' Hegyalják' tornyai rengenek,
'S fortyanva csap ki partjain a' Tisza;
'S ő sápadozva rogyan össze:
Érzi hatalmatokat, 's tagadja.

Ekként dühültek eggykor az elfajult
Tellus' szülöttjei ellenetek; de Zeűsz
Felkölt; futának ők, 's az ádáz
Enceladust leteríté az Etna.

Engem szerény szív vonz tifeletek, és
Nem ingható hit, 's magzati félelem.
Áld szenvedésim közt nyögésem;
Áld poharam, ha virág övedzi.

Az éj' sötétét tiszta nap, a' fagyos
Telet tavasz 's nyár váltja fel, és az ősz,
Gerézddel ékesítve fűrtjeit,
'S újra sötét jön elő, fagy újra.

Hadd jőjenek! ti gondotok az. Nekem
Örvendeni illik, túrni, reményleni.
Ég föld szakadjon össze, szórja
Lángjait a' Phlegeton; ti védtek

Most feltűne előttem Visegrád, szomorú romjaival. Királyok' lakja egykor, most baglyoké! —

VI.

Délre Vácson valánk. — Társam, nagy barátja a' virágoknak, a' Püspöki kertecskét akará megtekinteni, hol piroslott a' *Salvia* spléndida. Onnan a' Migázzi által új alakba öntött lak' szobájit, és osztán a' templomot, hol hat öreg Kanonok egygy tűzes arczú fiatal Succentorral éneklék zsoltzmájokat, chórusi hangjaikon. A' belőlről és előlről igen szép és nagy templomnak semmi képe nincs a' mi érdemlene figyelmet, 's elbarnúlva állanak az elsőn kezdve az utolsóig, barnák már a' festéskor is. Az egygyik oltár' tabernaculuma előtt irtózatoss mázolatban álla a' Mesterség' egygyik legbájosabb mive, a' *Madonna della Seggiola* — és azt senki sem ismeri blasphemianak a' Mesterség' istensége ellen, 's e' szent helyt. A' templomnak minden festéseit ki kellene hányni; egyedül a' Cardinális Migázzi' műziummukájú profilképe érdemli a' megtartást, és három társaié.

Vincze barátom a' Misericórdianusokhoz vive el. A' talárist viselő nem pap Patikás rá ismere benne kedves tanítójára, 's érzékeny szívvel láttam, melly melegséggel mentek egymásnak. Tiszteletes Szerzet, mert jóltévő. Egy összesugorodott, összegörbedett, öreg de eleven németke elvive kórházába melly templomnak vala építve, 's így is templom. Az most üresen állt. Két kisebb szobában hét beteget találtam, mind férfi-betegek. Az asszonyi-neműek Pesten gyógyítatnak, az Elizabethínáknál.

'S most a' Siketnémák' Intézetébe menénk. Schwartzert magyarul tökéletesen tudó 's magyar születésű Director Úrnál gyönyörűséggel folyt el egy egész órámm; érett lelkű, gondolkodó férfi. Áltada bennünket Professor Királyi Úrnak, 's ez iskolájába vezete, de tanítványai közzül csak két serdülő német fiút 's egy kisdud fiú-, 's egy nyolcz esztendőös leánygyermeket tudá előnkbe állítani. Elmondván hogy ezekkel mint kezdi oktatásait, a' német nyelv' hét vocalisait felírá táblájára, német jelekkel, úgy a' consonánsokat is, 's mondatá hangjaikat a' siket és így néma leánykáival. Ha az hi-

básan vagy nem tisztán adá a' kívánt hangot, nem igazíthatván füle által, ujját betolta a' gyermek' szájába, 's annak ajakit és nyelvét fel vagy le vagy összetolta, míg a' kívánt hang jött.

Most a' már csaknem kitanúlt ifjat vevé elő, 's egy Catechismusnak valamelly kérdését az én kezembe adá, már csaknem egy másik nyomtatványát az eggyik leánykéébe, hogy ez diktálja le a' feleletet az írónak az iskola' rangatásaival. Az író szóról szóra adá a' feleletet, 's az gyanút támaszta bennem, hogy a' feleletet nem társa jelei 's keze' rángatásai után adta, hanem könyv nélkül tudja. Megkérdvén a' Professortól, ha tanítványaihoz a' többes szám-harmadik személyében kell e szólnom, vagy az eggyes' másodikában, ezt írtam a' táblára, itt sem felejtván, hogy az örömben szűk életnek minden percében örömet kell szedni 's adni: *Kannst du tanzen?* A' két néma fiú elnevette magát. Tudni akarám, 's még világosabban, mert a' nevetés gyanítanom engedé a' feleletet, melly ideát ragaszt a' leírt ígéhez, 's a' fiú kerengést feste ujjával a' levegőbe. —

Német, mondtam, ha magyar volnál, bokáidat ütöd vala egyyüvé.

Míg itt állánk egygy gyönyörű 's jól öltözött ifjacska lépe mellénk. Úgy hittem, hogy az fíja az egyik vagy másik Tanítónak; de az is a' ház' tanítványa volt. Nógrádi Vice-Ispány Gyurcsányi Gábor Úrnak egygyetlen fíja; a' gyermeket dajkája tette siketté. Ez magyarul tanúla írni 's érteni, mert magyarok közt élend. „Mikor voltál szüléidnél?” kérdém, 's felele: „Husvétkor.” — „Örölsz e hogy ide hoztak iskolába, 's érzed e mivel tartozol tanítóidnak.” — Felele ismét, a' mint illett. — Most ő vevé kezébe a' krétát, 's ezt kérdé tőlem: „Micsoda az Úr szolgál?” — Professora kitörlé a' hibásan tett kérdést, 's ezt írta helyébe; „Micsoda hívatásban van az Úr?” — „Pap vagyok,” felelém. De a' kedves gyermek elneveté magát, 's a' tábla' végére mutata, hova ezt írtam volt jóval elébb: „Én egygy jó asszony' férje és hét gyermek' atyja vagyok,” 's nevette hogy megpiríthatott. — „Hát minek gondolsz?” kérdém. — A gyermek felelt: „Kapitánynak.” — 's azo n én nevettem, és az én Vinczém.

Miért nincs itt a' ki vel e' szép örömet megosztani szeretném! sóhajtám magamban, 's megcsókolám a' nyolcz esztendőös leányt. — Melly boldog az atya, a' ki szerencsétlen gyermekét ide hozá, 's emberré teremtvé viheti el! Áldás hamvaira, a' ki a' szenvedők' könnyeit felszárazztáni tanítá, és a' kik, ennek példája után, mi közöttünk szárazstják!
